

Vzájomný vzťah vedy a viery v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu

Miroslav Karaba

Veda a náboženstvo sú dva rôzne aspekty ľudskej kultúry. Zatiaľ čo náboženstvo mali ľudia takpovediac vždy, veda sa začala rozvíjať až na vyššom stupni ľudského poznania, a to ešte ani zďaleka nie všade. Vzájomný vzťah medzi vedou a náboženstvom v dejinách sa formoval postupne, v závislosti od stupňov ľudského poznania, a prešiel niekoľkými základnými podobami. Keďže vo všeobecnosti možno povedať, že moderná veda vznikla v prostredí západnej kresťanskej kultúry, obmedzíme sa v našich úvahách na vzťah medzi vedou a kresťanským náboženstvom.¹

1. POTREBA DIALÓGU A JEJ VYÚSTENIE V DRUHOM VATIKÁNSKOM KONCILE

Je prirodzené, že počas dvoch tisícročí existencie kresťanstva prešiel vzájomný vzťah vedy a viery cez rôzne obdobia svojho vývoja. Sledujúc tento vzťah v jeho dejinných premenách, prechádzame od podriadenosti vedy voči náboženstvu, cez obdobie konfliktu a separácie až po súčasnosť, keď možno hovoriť o vzájomnom dialógu medzi vedou a náboženstvom.² Práve 20. storočie sa stalo v tejto oblasti prelomovým, keďže vzhľadom na neuspokojivú situáciu vo vzťahu medzi vedou a vierou sa najmä kresťanský orientovaní vedci, ale aj niektorí teológovia začali pokúšať o vzájomné porovnávanie, harmonizáciu a prepojenie vedeckých a náboženských poznatkov. Vedci ako napr. L. de Broglie, M. Planck, Pierre Teilhard de Chardin a ďalší sa pokúšali budovať mosty medzi vedeckým a náboženským poznaním, a tak sa stali priekopníkmi ich vzájomného dialógu.

Aj Cirkev si postupne začala uvedomovať potrebu takéhoto dialógu. Preto pápež Pius XI. založil v roku 1936 Pápežskú akadémiu vied, do ktorej menoval významných vedcov z celého sveta, aby tak vytvoril oficiálnu platformu pre vzájomný dialóg medzi vedou a kresťanským náboženstvom a zároveň ukázal hlboký a všestranný záujem Cirkvi o vedu. Podobne aj pápež Pius XII. počas svojho pontifikátu viackrát podporil vedecké bádanie a pomaly sa rozvíjajúci dialóg. Vydaním encykliky *Divino Afflante Spiritu* (1943) boli schválené nové metódy biblickej exegézy, najmä metóda

¹ Zaujímavé sú štúdie, ktoré ukazujú, že práve kresťanské náboženstvo svojím chápaním Boha ako Stvoriteľa a človeka ako správcu stvoreného sveta umožnilo vznik modernej vedy. V tejto súvislosti porov. napr. J. MONOD, *Le hasard et la nécessité*. Paris: Éditions du Seuil, 1970; S. L. JAKI, *The Savior of Science*, Washington, D.C.: Regnery Gateway, 1988.

² Napr. Ian Barbour, teológ a fyzik, navrhuje klasifikáciu, ktorá môže pomôcť pri rozvíjaní kritickkej reflexie nad novými otázkami. V stručnosti Barbour rozdeľuje možné vzťahy medzi vedou a vierou (resp. teológiou) na štyri základné druhy: konflikt, nezávislosť, dialóg a integrácia. Porov. D. J. BALESTRA, „Science and Religion,” in *Philosophy of Religion*, ed. Brian Davies, London: Cassell, 1998, s. 326–356.

literárnych foriem.³ V encyklike *Humani generis* (1950) bola pripustená možnosť vývoja človeka zo živočíšnych predkov, avšak s podmienkou nevyhnutného Božieho stvoriteľského úkonu pre kreáciu duše.⁴ K priekopníkom dialógu medzi vedou a vierou z radov teológov patrili v tomto období myslitelia ako napr. Karl Rahner, Henri de Lubac, Yves Congar a ďalší, teda teológovia podieľajúci sa na prípravách Druhého vatikánskeho koncilu.⁵

Keď sa 28. októbra 1958 stal Rímskym biskupom takmer 77ročný kardinál Angelo Giuseppe Roncalli (Ján XXIII.), predpokladalo sa, že bude pápežom na prechodné obdobie. Jeho pontifikát bol však zásadným obratom v cirkevných dejinách, pretože už veľmi skoro po svojom zvolení oznámil, na všeobecné prekvapenie, svoj úmysel zvolať celocirkevný ekumenický koncil. Cieľom Druhého vatikánskeho koncilu bol výklad náuky viery novým, a pritom zároveň autentickým spôsobom, pričom koncil nechcel diskutovať o jednotlivých článkoch viery, ale chcel sa pokúsiť o všetko, čo vieru Cirkvi prehĺbi, čo ju privedie k dialógu so svetom a s ostatnými cirkvami. Bolo preto nutné vieru vykladať výrazovými prostriedkami moderného myslenia.⁶ Zmenil sa aj pohľad na svet, ktorý sa začal chápať ako spoločenstvo ľudí so všetkými skutočnosťami, uprostred ktorých žije, javisko dejín poznačené úsilím človeka, jeho porážkami a víťazstvami.

O Cirkvi v dnešnom svete hovorí pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes* (ktorá mimochodom pri príprave koncilu nebola vôbec plánovaná), a práve tento dokument, prijatý za pontifikátu Pavla VI., ukazuje najlepšie, ako sa na vzájomný vzťah medzi vierou a vedou pozerali konciloví otcovia. Samozrejme, myšlienky k tejto problematike možno nájsť aj v iných dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu, napr. *Gravissimum educationis*, *Ad gentes* a *Optatam totius*.

Nový postoj, ktorý koncil prináša, možno na prvom mieste charakterizovať otvorenosťou voči svetu a optimistickou perspektívou. Dovtedajšie koncily a synody sa totiž takmer výlučne zaoberali problémami Cirkvi, a ak sa vyjadrovali o svete, bolo to najmä preto, aby odhalili jeho hriechy a nedostatky. Optimizmus koncilových otcov nemožno vnímať ako „naivitu“, pretože bol vyjadrením a napodobnením postoja samotného Boha, ktorý sa na ľudí a svet pozerá vždy s láskou.⁷ Aby Cirkev mohla účinnejšie plniť svoje poslanie, ktorým je bezpochyby hlásanie Kristovho evanjelia pod vedením Ducha Svätého,

...je jej povinnosťou ustavične skúmať znamenia časov a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia tak, aby vedela odpovedať spôsobom každej generácii primeraným na večné otázky človeka o zmysle terajšieho a budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu. Treba teda poznať a chápať svet, v ktorom žijeme: jeho očakávania a jeho neraz dramatický ráz.⁸

³ Porov. *Divino afflante Spiritu*, 35–39.

⁴ „Preto magistérium Cirkvi nezakazuje, aby učenie evolucionizmu bolo výskumami a rozpravami prerokúvané medzi odborníkmi oboch oblastí, primerane dnešnému stavu profánnej vedy a teológie, nakoľko sa týka pôvodu ľudského tela z už existujúcej a živej hmoty, lebo ohľadom duše nám katolícka viera prikazuje držať sa toho, že ju tvorí bezprostredne Boh.“ *Humani generis*, 36.

⁵ Porov. E. KRUMPOLC, „Vzťah medzi vedou a náboženstvom a jeho dejinné proměny“, *Studia theologica* 4, č. 2 [8] (2002): s. 40–41.

⁶ Porov. G. ALBERIGO, *Geschichte des Zweiten vatikanischen Konzils (1959–1965)*, sv. 1, Mainz: Grünewald, 1997.

⁷ Porov. D. MORIN, *Učení II. vatikánskeho koncilu*, Praha: Paulínky, 1999, tiež na <http://www.vira.cz/knihovna/index2.php?sel_kniha=14> [cit. 1. 9. 2004].

⁸ *Gaudium et spes*, 4.

Dôležitým prvkom, ktorý Druhý vatikánsky koncil priniesol do vzťahu Cirkvi a sveta, je zmierenie a odpustenie. „Cirkev vykročila iným smerom, opačným, ako je vylučovanie z Cirkvi a odsudzovanie, vykročila cestou solidarity, dialógu, spolupráce, slobody, zmierenia, odpustenia a cestou obnovy.“⁹ Prvým a z hľadiska celého procesu zmierenia kľúčovým krokom je priznanie si vlastných chýb a omylov, ku ktorým v priebehu histórie pri rôznych príležitostiach došlo.¹⁰ Nejde tu o nejakú falošnú pokoru alebo o všeobecné priznanie si vlastnej hriechnosti, ale skôr o úprimnú sebareflexiu Cirkvi, ktorá, aj keď je vo svojej podstate svätá, by nikdy nemala zabúdať na fakt, že tu na zemi ju tvoria ľudia často slabí a hriešni. A zintenzívnenie tohto procesu bolo v Cirkvi iniciované práve v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu.

V tomto ohľade možno len ľutovať, že sa i medzi samými kresťanmi dakedy vyskytli určité stanoviská, ktoré si nedostatočne uvedomovali oprávnenú autonómiu vedy. Tým vyvolali spory a kontroverzie, ktoré viedli viacerých k názoru, že viera a veda si protirečia.¹¹

2. PRUDKÝ ROZMACH VIED A ICH OPRÁVNENÁ AUTONÓMIA

V kontexte dialógu so súčasným svetom si aj predstavitelia Cirkvi (spočiatku možno iba tí menej konzervatívni) uvedomovali, že došlo k úžasným zmenám a veda spolu s technikou, ak sú správne využívané v službe životu, a nie smrti, pomáhajú ľudstvu dosahovať vyššiu kvalitu pozemského života. Svet totiž nikdy predtým neoplýval takým bohatstvom a ekonomickým potenciálom ako dnes.

Svojou prácou a svojím dôvtipom sa človek vždy usiloval zveľaďovať vlastný život. No dnes, najmä pomocou vedy a techniky, rozprestrel a neprestajne rozprestiera svoje panstvo na celú prírodu; a ľudské pokolenie, zvlášť vďaka rozhojňovaniu prostriedkov všestranných stykov medzi národmi, sa považuje za uznávané a zriaďuje ako jediné celosvetové spoločenstvo.¹²

Nemožno teda ignorovať obrovský rozmach vied (najmä prírodných a technických) naštartovaný už v 18. a 19. storočí a v plnej sile sa prejavujúci v 20. storočí. Fyzika ako základ prírodných vied prekonala skutočnú revolúciu¹³ v podobe prechodu od klasickej newtonovskej fyziky k teórii relativity a kvantovej fyzike, dôsledkom čoho bola napr. nevyhnutnosť revidovať naše predstavy o priestore a čase. Kozmológia ako náuka o stavbe, prípadne vývoji vesmíru bola ešte začiatkom 20. storočia doslova v plienkach a chýbali jej údaje základných pozorovaní a fyzikálnych experimentov,

⁹ J. DOLISTA, *Perspektivy církve: Vybrané kapitoly z eklesiologie*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakl., 2000, s. 65.

¹⁰ To ale neznamená, že by Cirkev pred Druhým vatikánskym koncilom nepodporovala prírodovedu, o čom svedčí mnoho príkladov z histórie (napr. J. G. Mendel). Realita nikdy nie je čierno-biela a pohľad na Druhý vatikánsky koncil ako medzník, pred ktorým bolo v tomto smere všetko zlé a po ktorom je naopak všetko dobré, by bol naivný a zavádzajúci.

¹¹ *Gaudium et spes*, 36.

¹² *Gaudium et spes*, 33.

¹³ S rozvojom fyziky a ostatných prírodných vied priamo súvisí pokrok v technike, ktorá čoraz intenzívnejšie ovplyvňuje chod spoločnosti a mení jej charakter. Príkladom toho môže byť globalizácia a utváranie celosvetového spoločenstva napr. vplyvom masovokomunikačných prostriedkov, zjednodušením cestovania a prepravy veľkého množstva komodít atď.

takže jej povaha bola natoľko špekulatívna, že ju mnohí seriózní bádatelia (napr. E. Rutheford) odmietali pokladať za prírodnú vedu. Situácia sa však v priebehu niekoľkých desaťročí zmenila natoľko, že súčasná kozmológia je schopná pomerne presne opísať jednotlivé fázy vývoja, cez ktoré vesmír s najväčšou pravdepodobnosťou prešiel.¹⁴ Podobne možno hovoriť o búrlivom rozvoji ostatných prírodných vied, aj keď pokrok niektorých z nich nebol v takej miere popularizovaný.

Súčasný vzrušenie myslí a zmena životných podmienok súvisia s rozsiahlejšími premenami, pod vplyvom ktorých sa v oblasti intelektuálneho formovania kladie rastúci dôraz na matematické a prírodné vedy, ako aj na náuky týkajúce sa človeka, a na praktickom poli zas na techniku, ktorá sa z nich odvodzuje. Táto vedecká mentalita stvára ináč než voľakedy kultúrne dianie a spôsob myslenia.¹⁵

Koncil si všima aj pokroku, ktorý sprevádza ostatné oblasti ľudského poznávania, najmä rôzne vedy o človeku, historické vedy atď. Samotný beh dejín sa urýchľuje natoľko, že jednotlivci prestávajú byť schopní ho sledovať. Ľudské spoločenstvo sa stále viac stáva jednotným, nerozčleňuje sa už na množstvo akoby rozdielnych histórií a prechádza tak od statického chápania stavu vecí skôr ku chápaniu dynamickému a evolučnému. V koncilových dokumentoch možno nájsť aj anticipáciu problémov, ktoré vedecký pokrok intenzívne nastolil až v období po koncile, najmä v 80. a 90. rokoch (napr. problém neustále sa zvyšujúceho počtu obyvateľov našej planéty).

Ľudský um určitým spôsobom zväčšuje svoju moc i nad časom: nad minulosťou historickým výskumom; nad budúcnosťou zas predvídavosťou a plánovaním. Pokrok biologických, psychologických a spoločenských vied nielenže dáva možnosť človeku lepšie poznať seba, ale mu aj umožňuje priamo ovplyvňovať spoločenský život technickými metódami.¹⁶

Významnou skutočnosťou, zdôraznenou v koncilových dokumentoch, je priznanie oprávnenej autonómie pozemských (časných) daností. Nezabúda sa však pripomenúť, že táto autonómia v nijakom prípade nemôže znamenať nezávislosť stvorených vecí od Boha, prípadne ich používanie bez ohľadu na Boha a jeho zákony. Človek sa totiž vo svojej vedeckej práci môže dostať a v súčasnosti už aj pomerne často dostáva (napr. v biológii, medicíne, ale aj vo fyzike atď.) do oblasti eticky nezmapovanej, a preto niekedy aj nebezpečnej.¹⁷ Ozajstná autonómia nie je výkrikom bezbrehej slobody. Je postavená nielen na zodpovednosti za seba samého, ale v istom ohľade aj za celé ľudské spoločenstvo.

Ak sa pod autonómiou pozemských skutočností rozumie, že stvorené veci a samotné spoločenstvá majú vlastné zákony a hodnoty, ktoré má človek postupne poznávať, uplatňovať a usporadúvať, tak žiadať ju je celkom oprávnené, a nielenže sa jej domáhajú ľudia našej doby, ale aj zodpovedá vôli Stvoriteľa. Lebo všetky veci práve nakoľko sú stvorené, majú svoju stálosť, pravdivosť a dobrotu,

¹⁴ Pozri napr. M. BLÁŽEK, *Úvod do súčasnej kozmológie*, Bratislava: Dobrá kniha, 1997, alebo I. STARIČEK, *Kozmológia včera a dnes*, Bratislava: Lúč, 1995.

¹⁵ *Gaudium et spes*, 5.

¹⁶ *Tamtiež*.

¹⁷ Súčasná veda stále častejšie poukazuje na fakt, že nie všetko, čo môžeme robiť (teda napr. to, čo sme schopní dosiahnuť technickými prostriedkami a metódami), aj robiť smieme v zmysle nebezpečenstva, ktoré nie sme pri tak rýchlom vedecko-technickom pokroku ani schopní predvídať.

vlastné zákony a svoj poriadok: toto musí človek rešpektovať tým, že uznáva príslušné metódy jednotlivých náuk a technických odborov.¹⁸

Okrem oprávnenej autonómie pozemských skutočností zdôraznili konciloví otcovia iný dôležitý fakt vo vzájomnom vzťahu medzi vedou a vierou, a to, že sa tieto dva aspekty ľudského poznania nemôžu dostať do skutočného rozporu.¹⁹ Naopak, ukazuje sa, že rozpory vznikajú, a to celkom zákonite, medzi vedou a pavidom a tiež medzi náboženskou vierou a poverami. Aj keď sa môžu niekedy nové vedecké objavy zdať prekvapivé, ba až šokujúce, je ich napádanie v „záujme viery“ skôr prejavom malovernosti ako úprimnej oddanosti Bohu. Ak však naozaj veríme v Boha, ako môže akýkoľvek výsledok evidentne nedokonale a niekedy omylnej vedy naštrbiť našu vieru?²⁰

Preto metodický výskum vo všetkých disciplínach, ak sa koná naozaj vedeckým spôsobom a v zhode s mravnými zásadami, sa nikdy nedostane do skutočného rozporu s vierou, keďže časné skutočnosti i danosti viery majú svoj pôvod v tom istom Bohu. Ba kto sa pokorne a vytrvalo usiluje preniknúť do tajomstva reality, toho akoby viedla ruka Božia, i keď si to neuvedomuje, lebo Boh udržuje všetky veci a spôsobuje, aby boli tým, čím sú.²¹

Vzhľadom na to, ako správne využitý pokrok vo vede a v technike napomáha zlepšovanie kvality života ľudského spoločenstva, je potrebné, aby sa aj kresťania aktívne zapájali do procesu hospodársko-sociálneho pokroku. Práve kresťania zapojení do štruktúr disponujúcich možnosťou ovplyvňovať smerovanie vo vede môžu pomôcť pri úsilí eliminovať nesprávne využitie vedecko-technického pokroku, resp. jeho využitie bez aplikácie akýchkoľvek etických noriem.

Kresťania, čo majú aktívnu účasť na dnešnom hospodársko-sociálnom pokroku a bojujú za spravodlivosť a kresťanskú lásku, nech sú presvedčení, že môžu veľa vykonať za blaho ľudstva a pokoja sveta. V tejto činnosti nech žiaria príkladom ako jednotlivci i organizovane.²²

¹⁸ *Gaudium et spes*, 36.

¹⁹ Treba poznamenať, že zásada jednej pravdy a nemožnosť rozporu medzi prírodovedou a zjavením nie je výdobytkom Druhého vatikánskeho koncilu, ale veľmi starou zásadou, ktorú možno nájsť už napr. v patristických výkladoch, alebo v antiaveroistickej argumentácii parížskych teológov 13. storočia (napr. Étienne Tempier a Robert Kilwardby). Aj Prvý vatikánsky koncil jasne hovorí, že „...medzi rozumom a vierou nikdy nemôže dôjsť ku skutočnému rozporu, pretože ten istý Boh, ktorý zjavuje tajomstvá a vlieva vieru, dal ľudskej duši svetlo rozumu. ... Viera a rozum nielenže si navzájom nemôžu protirečiť, ale naopak, navzájom si pomáhajú.“ Porov. PRVÝ Vatikánsky koncil, *Vieroučná konštitúcia o katolíckej viere* (1870), hlava 4, kap. 40–42.

²⁰ Dovolím si tu tvrdiť, že ak nejaký vedecký obraz sveta protirečí základnej téze o Božom stvorení, je to buď preto, že tento vedecký obraz správne nechápeme, prípadne správne nechápeme vieroučné tézy. Ďalšou možnosťou je, že spomínaný vedecký obraz je z odborného hľadiska chybný, čo sa nepochybne časom ukáže, samozrejme, vedeckou metódou, a nie kvôli našim zbožným prianiam. Porov. J. GRYGAR, „Věda a víra – jednota nebo boj protikladů? Aneb mezi čím rozpory vznikají ve skutečnosti,“ *Universum*, č. 1 (1989), tiež v J. GRYGAR, *O vědě a víře*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, tiež na <http://www.vira.cz/knihovna/index3.php?sel_kap=179&sel_kniha=4&sel_kniha_nazev=Jiri%20Grygar%20-%20veda%20a%20vira&sel_kniha_autor=Grygar%20Jiri> [cit. 1. 9. 2004].

²¹ *Gaudium et spes*, 36.

²² *Gaudium et spes*, 72.

3. RIZIKÁ A HROZBY VYPLÝVAJÚCE Z VEDECKO-TECHNICKÉHO POKROKU

Existujú však aj riziká a reálne nebezpečenstvo vyplývajúce z takého intenzívneho rozvoja vedy a techniky.²³ Technický pokrok môže totiž poskytnúť materiálny základ pre povznesenie človeka, ale sám ho zabezpečiť nemôže. Človek obklopený výdobytkami modernej techniky a v dokonalom zabezpečení svojich životných potrieb akoby strácal záujem o hodnoty, ktoré stoja nad tými materiálnymi, zabúdajúc pritom na krehkosť a pominuteľnosť ľudského života.

Bezpochyby dnešný prírodovedecký a technický pokrok, ktorého metóda je neschopná preniknúť až k podstate vecí, môže napomáhať určitý fenomenalizmus a agnosticizmus, ak sa výskumné metódy uplatňované v týchto odboroch neprávom pokladajú za najvyššie meradlo hľadania každej pravdy. Ba hrozí nebezpečenstvo, že človek, priveľmi si zakladajúc na terajších objavoch, mohol by sa mať za sebačného a stratiť záujem o vyššie veci.²⁴

Koncil poukázal aj na ďalšie nebezpečenstvo, prichádzajúce spolu s rozvojom vedy, spočívajúce v snahe akejsi konfrontácie alebo súperenia medzi stvorením a Stvoriteľom. Veriacemu človeku je jasné, že takýto „súboj“ by bol vopred prehraný, navyše nemal by nijaký zmysel, pretože by sa v ňom človek ocitol v boji proti sebe samému. Úspechy ľudského spoločenstva počas jeho dejín predsa poukazujú na Božiu veľkosť a zároveň sú napĺňaním Božieho plánu.

Kresťania teda ani len nepomyslia stavať výdobytky ľudského génia a ľudskej spoločnosti proti moci Božej a pokladať rozumné stvorenie akoby za súpera Stvoriteľa, ba skôr sú presvedčení, že víťazstvá ľudského pokolenia sú znakom veľkosti Božej a ovocím jeho nevystihnuteľných úmyslov. ... Z toho vidieť, že kresťanská blahozvešť neodvracia ľudí od budovania sveta, ani ich nezvádza nedbať o blaho ostatných ľudí: naopak, dôraznejšie ich zaväzuje k tejto činnosti.²⁵

Podľa náuky koncilu príčiny týchto ťažkostí treba hľadať v samotnom srdci človeka. Človek, poznamenaný hriechom, má totiž často sklony k zneužívaniu slobody túžbou dosiahnuť svoj cieľ mimo Boha.

4. VÝZVY KONCILU A SÚČASNÝ STAV DIALÓGU MEDZI VEDOU A VIEROU

Napriek negatívam, ktoré so sebou pokrok vo vedeckých disciplínach a technike prináša, by nebolo múdre vylievať z vaničky spolu so špinavou vodou aj dieťa. Preto Cirkev v koncilových dokumentoch jednoznačne nabáda veriacich, aby sa oboznamovali s výdobytkami vedy. Osobitne sa táto skutočnosť spomína v kontexte vyučovania na školách vyššieho typu, teda na univerzitách a ich jednotlivých fakultách.²⁶ Iba kvalitne a zodpovedne pripravení absolventi katolíckych univerzít

²³ Treba zdôrazniť, že Druhý vatikánsky koncil veľmi úzko spája slobodu, ktorá od prirodzenosti prislúcha ľudskej osobe, so zodpovednosťou. Postoj zrelej zodpovednosti je presne taký činiteľ, ktorý zo strany každého človeka „robí ľudský život ľudskejším“. Porov. K. WOJTYŁA, *Pri základoch obnovy: Štúdiá o realizácii Druhého vatikánskeho koncilu*, Bratislava: Veda, 2003, s. 140.

²⁴ *Gaudium et spes*, 57.

²⁵ *Gaudium et spes*, 34.

²⁶ História nám ukazuje, že kresťanstvo sa od svojich počiatkov stalo na dlhú dobu hlavným podporovateľom európskeho vzdelania a nositeľom klasickej intelektuálnej tradície. Porov. D. C. LINDBERG, *The Beginnings of Western Science*, Chicago: Chicago University Press, 1992, s. 150.

(resp. univerzít s kresťanským základom) nájdú uplatnenie a budú môcť zastávať zodpovedné miesta a funkcie v živote spoločnosti. A práve tu sa môžu stať svedkami viery a obrancami základných etických princípov.

Cirkev sa priam tak horlivo stará aj o školy vyššieho stupňa, najmä o univerzity a vysokoškolské fakulty. Aj v tých, ktoré od nej závisia, vyvíja organické úsilie, aby sa jednotlivé disciplíny pestovali podľa svojich vlastných zásad a metód, v slobode charakteristickej pre vedecké bádanie, a tak sa stále viac prehľbovalo ich poznanie a dôkladným pozorovaním nových problémov a výskumov, ktoré postupom času prichádzajú, bolo čoraz očividnejšie, že viera a rozum smerujú k tej istej pravde.²⁷

Priniesol teda koncil do vzájomného vzťahu medzi vedou a vierou niečo nové? Treba konštatovať, že výsledkom koncilu bol proces.²⁸ Teda niečo výsostne dynamické, charakterizované ako „otváranie sa svetu“. Cirkev je povinná byť otvorenou voči potrebám sveta, voči všetkým pravdivým a dobrým ľudským túžbam i úsiliam všetkých ľudí o mier a spravodlivé usporiadanie. Kresťania budú vždy ľuďmi, ktorí sú i nie sú z tohto sveta, na jednej strane budujúci demokratický občiansky svet a súčasne sa usilujúci o Božie kráľovstvo. Cirkev musí dbať na to, aby sa nedostala do geta a izolácie voči občianskej spoločnosti, ale práve naopak, aby prispievala svojím obrovským duchovným bohatstvom do oblasti kultúry, umenia, prírodných i humanitných vied.²⁹ Otvorenosť samu osebe však nemožno hodnotiť, ona je tým procesom, ktorý má viesť ku konkrétnym výsledkom. Hodnotiť teda možno iba to, čo otvorenosť priniesla, resp. to, akým spôsobom bola využitá.

Súčasný náboženský život na Slovensku je ešte stále poznačený štyridsať rokov trvajúcou ateistickou propagandou komunistického režimu. Toto obdobie sa vyznačovalo úsilím o neinformovanie alebo zámerne nepravdivým informovaním a spôsobilo u mnohých ľudí zmätok, či dokonca falošné predstavy, že medzi náboženstvom a poznaním súčasnej vedy existuje neprekonateľný rozpor. Dialektický materializmus utvoril základňu pre ateistickú filozofiu, ktorá pripisovala reálnu existenciu a možnosť poznania iba materiálnemu svetu. Náboženská viera bola oficiálne interpretovaná ako relikť spoločnosti, v ktorej nad človekom vládli prírodné živly a on cítil potrebu nejako ich interpretovať. Náboženstvo sa tak stalo v mysliach mnohých ľudí synonymom iracionality a nevedeckosti. V protiklade k nemu sa veda pokladala za takmer všemocnú skutočnosť, ktorá by mohla a mala vyriešiť všetky problémy spoločnosti.

V demokratických krajinách sa problematikou vzájomného vzťahu vedy a viery začali intenzívne zaoberať odborníci z rôznych vedných odborov už od začiatku druhej polovice 20. storočia.³⁰ U nás bola táto téma tabu, resp. vnímala sa ako

²⁷ *Gravissimum educationis*, 10.

²⁸ O. H. PESCH, *Druhý vatikánsky koncil: 1962–1965: Příprava, průběh, odkaz*, Praha: Vyšehrad, 1996, s. 334–335.

²⁹ Porov. DOLISTA, *Perspektivy církve*, s. 73–74.

³⁰ Vo svete vzniklo niekoľko hlavných centier, v ktorých sa sľubne rozvíja dialóg medzi vedou a vierou. V USA je to najmä Centrum pre teológiu a prírodné vedy (Center for Theology and Natural Sciences) v Berkeley, Ústav pre štúdium náboženstva vo veku vedy (Chicago Institute for Study of Religion in Age of Science) a Templetonova nadácia (John Templeton Foundation), ktorá sponzoruje projekty zamerané na vzťah vedy a náboženstva. Vo Veľkej Británii je to Ian Ramsey Center na Katedre vedy a náboženstva Oxfordskej univerzity a Kolégium sv. Kláry (St. Clare's College) na Univerzite v Cambridge. Z európskeho kontinentu možno spomenúť Inštitút pre prírodovedecké hraničné otázky (Institut für naturwissenschaftliche Grenzfragen) v Mníchove, Interdisciplinárnu univerzitu v Paríži (Université interdisciplinaire

konfrontácia, z ktorej vyšlo náboženstvo vždy s úplne negatívnym výsledkom. Tu možno hľadať korene súčasného stavu,³¹ v ktorom dochádza iba k pomalému rozvoju vzájomného dialógu a aj ten je často poznačený nedôverou a predsudkami na strane predstaviteľov vedy aj cirkevnej hierarchie.

Tí, ktorí sú schopní chápať perspektívy a metódy tak vedy ako aj náboženstva, sú niekedy ako onen nešťastný ranený z I. svetovej vojny – uviaznutý v akejsi „zemi nikoho“, medzi dvoma hlboko zakopanými a dobre opevnenými pozíciami.³²

Bolo by preto prospešné vrátiť sa k tézam a novým možnostiam, ktoré vo všeobecnosti, aj konkrétne v otázke vzájomného vzťahu vedy a viery naznačil Druhý vatikánsky koncil. To by mohlo pomôcť pri prekonávaní starých sporov a pri budovaní nových, kvalitatívne odlišných vzťahov. Základné princípy vo vzťahu vedy a viery načrtnuté Druhým vatikánskym koncilom možno zhrnúť v nasledujúcich bodoch:

1. Cirkev poučená vlastnými chybami nastúpila novú cestu dialógu, zmierenia a obnovy.
2. Nemožno ignorovať obrovský rozvoj vedy a techniky, ktorá, ak sa správne využíva, môže pomôcť ľudskému spoločenstvu zlepšovať kvalitu života.
3. Vede ako jednej z časných skutočností sa priznáva oprávnená autonómia, založená na vlastných zákonoch, jej usporiadaní a príslušných metódach, ktoré treba rešpektovať.
4. Koncil upozorňuje aj na reálne riziká technického pokroku, ukryté najmä v strate záujmu o duchovné hodnoty a v snahách odmietnuť Boha ako pôvodcu a cieľ všetkého.
5. Výsledky seriózneho vedeckého výskumu sa nemôžu dostať do skutočného rozporu s korektnými teologickými interpretáciami.
6. Je potrebné, aby sa kresťania oboznamovali s výdobytkami modernej techniky, a ak je to možné, zapájali sa aj do výskumu v rôznych vedeckých disciplínach.

Až budúcnosť ukáže, nakoľko budú mať tieto snahy trvalý úspech. Aj súčasný pápež Ján Pavol II. sa angažuje v tomto dialógu pri každej vhodnej príležitosti, napr. keď sa stretáva na svojich apoštolských cestách s predstaviteľmi vedy a kultúry. Vo svojej encyklike *Fides et ratio* vyzýva teológov i prírodovedcov ku spoločnému hľadaniu pravdy:

...súčasný vzťah medzi vedou a vierou vyžaduje starostlivé úsilie o rozpoznávanie, lebo tak rozum, ako aj viera sa ochudobnili a stoja voči sebe slabé. Rozum zbavený prínosu zjavenia sa pohyboval po bočných chodníkoch, na ktorých je v nebezpečenstve, že stratí výhľad na svoj konečný cieľ. Viera, ktorej chýba pomoc rozumu, zdôrazňuje cit a zážitok a dostáva sa do nebezpečenstva, že už nebude všeobecnou ponukou. Je iluzórne myslieť si, že viera pri oslabenom vplyve rozumu bude mať väčšiu presvedčivosť. Naopak, dostane sa do veľkého nebezpečenstva, že sa zredukuje na mýtus alebo

de Paris) alebo Európsku spoločnosť pre štúdium vedy a náboženstva (European Society for the Study of Science and Religion) atď.

³¹ Na Slovensku sa o rozvoj interdisciplinárneho dialógu snaží napr. Ústredie slovenskej kresťanskej inteligencie (ÚSKI), alebo LSI skupina (Local Societies Initiative) založená a pracujúca s grantovou podporou METANEXU na pôde Teologickej fakulty Trnavskej Univerzity.

³² A. E. McGRATH, *Dialog přírodních věd a teologie*, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 49.

poveru. Takisto sa ani rozum, ktorý už nemá pred sebou zrelú vieru, nedá pohnúť k tomu, aby zameral svoj pohľad na novotu a radikálnosť bytia.³³

Doterajšie skúsenosti ukazujú, že každý pokus o celkovú syntézu vedeckého či teologického poznania je vždy iba provizórny a po čase si vyžaduje ďalšiu revíziu a doplnenie.³⁴ Preto práca na budovaní syntézy vedy a náboženstva sa pravdepodobne nikdy neskončí. Nádej, že medzi vedou a náboženstvom nebude v budúcnosti dochádzať k bolestným konfliktom, ale že medzi nimi zavládne vzájomný rešpekt, dialóg a plodná spolupráca, bude však tým väčšia, čím budú obe strany vo svojom bádaní pokornejšie, čím viac si budú navzájom načúvať a čím budú ochotnejšie prijímať tú Pravdu, ktorá každé ľudské poznanie nekonečne presahuje.³⁵

Mutual Relations between Science and Faith in the Documents of the Vatican Council II

Keywords: Vatican Council II; Church; Science; Faith; Religion

Abstract: This contribution is dealing with the question of mutual relations between science and faith in the prospective of the documents of the Vatican Council II. We can say that the 20th century signed a turn point in this field as the Christian-oriented scientists together with some theologians tried to overcome the dissatisfactory situation and started to compare, harmonize and interconnect the fields of their studies, it means the scientific and the religious ones. New approaches offered by the Council can be generally described as opened to the world, signed by an optimistic prospective and an endeavour for reconciliation. The affirmation of a justified autonomy of the temporal realities and of the fact that the science and the faith cannot be in a true conflict, brought the Council Fathers to express support to the utter progress of the interdisciplinary dialogue. Up to now, the recent experiences confirm that every attempt to create a global synthesis of the scientific and theological knowledge always proved to be only provisory and that the work on building the synthesis of the science and the religion would be probably never complete.

³³ JÁN PAVOL II., *Fides et ratio*, Bratislava: Don Bosco, 1998, s. 69.

³⁴ Rozum a viera napriek svojmu rozdielu ukazujú, že sú v kontinuite a nie v protiklade. Kontinuita spočíva v skutočnosti, že rozum a viera sú orientované do budúcnosti. Rozdiel je v tom, že rozum je orientovaný na budúci horizont reality v jej úplnosti, pretože iba na ňom dosiahne definitívne pochopenie jednotlivých udalostí, zatiaľ čo viera je orientovaná do eschatologickej budúcnosti, ktorá sa prolepticky objavila v Ježišovej histórii. Porov. R. GIBELLINI, *Teológia 20. storočia*, Prešov: Michal Vaško, 1999, s. 214.

³⁵ Porov. KRUMPOLC, „Vztah mezi vědou a náboženstvím a jeho dějinné proměny“, s. 44.